

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.S.Eminchayev	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda yangicha pedagogik yondashuvlar	11
G.M.So'fiboyeva	
Boshlang'ich sinflarda STEAM – ta'lim texnologiyasini qo'llashning ilmiy-nazriy asoslari	14
M.M.Baxromov	
Elektron ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining roli	18
A.A.Meliqo'ziyev	
11 yoshli erkin kurashchilarning jismoniy tayyorgarligini oshirishda tavsiya etilgan mashqlar majmuasining samaradorligi	21
R.B.Mirzaev	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda pedagogik maxoratni oshirish	26
A.A.Muhiddinov	
Aylanma mashqlar yordamida oliy ta'lim muassasalari talabalarining jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish usullari va samaradorligi	34
SH.G'.Qodirov	
O'rta yoshdagi o'quvchilarda chidamlilikni oshirishga qaratilgan mashg'ulotlar samaradorligi tahlili	42
M.K.Aхмадалиева, K.H.Рахимова, M.O.Балтабаева	
Использование современных технологий в системе образования Узбекистана	46
SH.D.Raxmatjonov	
Faoliyat motivatsiyasining shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar	50
O.B.Tursunov	
Iqtisodiyot nazariyasi fanini o'qitishda kompetensiyalarni shakllantirish uchun yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash metodikasi	55
S.R.Uraimov	
Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining jismoniy sifatlarini aylanma mashqlar orqali rivojlantirish usullari va samaradorligi	58
S.R.Uraimov	
Jismoniy tarbiya darslarida nazariy mashg'ulotlarning samaradorligi	62
S.R.Uraimov	
Qishloq maktablarida yuqori harorat sharoitida jismoniy tarbiya darslarini o'tkazish metodikasining ilmiy asoslari va samaradorligi	67
R.A.Xamrakulova	
Diplomatik diskursda paralingvistik elementlar tadqiqi	71
O.N.Madaminov	
Jismoniy rivojlanganlik - jismoniy statusning mazmuni va uning o'lchamlari tarixi	74
S.D.Akzamov	
Futbolchilarning stress boshqaruvi va psixologik chidamliligi	80
Г.Г.Козлова	
Эффективность использования компетентностного подхода в формировании волевых качеств у учащихся старших классов	85
М. К.Рузиева	
Интеграция уроков плавания с экологическим воспитанием	89
Н.Н.Бобожонов	
Интеграция волейбольных упражнений для развития когнитивных навыков у школьников	94
Z.N.Usmonov, G.R.Qurbonov	
Tana qismlarining (bo'laklarini) garmonik rivojlanganligini ijobiy va salbiy tomonlari	99
J.X.Abdullayev	
O'quvchilar jismoniy tarbiyasining vazifalari, mashg'ulotlarining shakllari, vositalari, darsning mazmuni va tuzilishi	105
A.M.Maxmutaliyev	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kuch jismoniy sifati va uni tarbiyalash uslublari	111

UO'K: 37.091.3:330

IQTISODIY FANLARNI O'QITISHDA PEDAGOGIK MAXORATNI OSHIRISH

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАВЫКОВ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ НАУК

IMPROVING PEDAGOGICAL SKILLS IN TEACHING ECONOMIC SCIENCES

Mirzaev Ravshanjon Burxonovich

Farg'ona davlat universiteti, "Aniq va tabiiy fanlar" kafedrası katta o'qituvchisi

Annotasiya

Ushbu tadqiqot iqtisodiy fanlarni o'qitish jarayonida o'qituvchining pedagogik mahoratini oshirishning samarali uslublari va texnologiyalarini o'rganishga bag'ishlangan. Bugungi kundagi dolzarb bo'lgan iqtisodiy bilimlarni o'zlashtirish talabalarning ishtiroki, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va ularni hal qilish kabi ko'nikmalarni shakllantirishni talab etadi. Bu jarayonda o'qituvchining yuqori pedagogik mahorati talabalarning iqtisodiy bilimlarni chuqur o'zlashtirishida muhim o'rin tutadi.

Аннотация

Данное исследование посвящено изучению эффективных методов и технологий совершенствования педагогического мастерства учителя в процессе преподавания экономических наук. Приобретение современных экономических знаний требует активного участия студентов, формирования таких навыков, как анализ и решение проблемных ситуаций. В этом процессе важную роль в глубоком усвоении учащимися экономических знаний играет высокое педагогическое мастерство учителя.

Abstract

This study is devoted to the study of effective methods and technologies for improving the teacher's pedagogical skills in the process of teaching economic sciences. Acquiring modern economic knowledge requires the active participation of students, the formation of skills such as analyzing and solving problem situations. In this process, the teacher's high pedagogical skills play an important role in students' deep assimilation of economic knowledge.

Kalit so'zlar: pedagogik maxorat, modulli o'qitish texnologiyasi, muammoli ta'lim texnologiyasi, keys#metod, interaktiv o'qitish texnologiyasi, blum taksonomiyasi, fokuslangan bilim

Ключевые слова: педагогическое мастерство, модульная технология обучения, технология проблемного обучения, кейс-метод, интерактивная технология обучения, таксономия Блума, целенаправленные знания.

Key words: pedagogical skills, modular teaching technology, problem-based learning technology, case method, interactive teaching technology, Bloom's taxonomy, focused know

KIRISH

Mamlakatimiz iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda iqtisodchi mutaxassisligi bo'yicha kadrlar mehnat bozorining bir qismidir. Iqtisodchi mutaxassisligi bo'yicha kadrlarni mehnat bozori talablariga javob berishi uchun bugungi kunda zamonaviy malakali va ixtisoslashgan mutaxasislarni yetkazib berish kabi masalalarga alohida e'tibor qaratilgan. Bu masalalarni hal etishda oliy ta'limni ishlab chiqarish sohalari bilan o'zaro aloqadorligini ta'minlash asosida tashkil etish, ta'lim metodlaridan foydalanishga nisbatan innovatsion yondoshish, tegishli ishlanmalarini yaratish bozor iqtisodiyotining talabidan kelib chiqadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi (Hakimova M.F., Lutfullaeva N.X., Abdullaeva R.M., Fayzullaeva D.M., 2019). Ushbu o'quv qo'llanma pedagogik texnologiyalarni iqtisodiy fanlarga tatbiq qilishga oid metodikalar bo'yicha nazariy va amaliy ko'rsatmalar beradi. Maqoladagi pedagogik mahoratni oshirish masalalarini chuqur yoritishga yordam beradi va zamonaviy texnologiyalarni o'qitishda qo'llash ahamiyatini o'rganadi.

Oliy ta'limda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari (Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, Toshkent, 2018). Bu manbada pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

yordamida iqtisodiy fanlarni o'qitishni samaradorligini oshirish yo'nalishlari ko'rib chiqiladi. Manba maqolada keltirilgan interaktiv va muammoli ta'lim texnologiyalarini tasdiqlaydi.

Ta'limda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (B. Sultanov, 2023). Ushbu manba zamonaviy texnologiyalarning nazariy asoslariga e'tibor qaratib, iqtisodiy fanlarda AKTdan foydalanishning ilmiy asoslarini keltiradi. Maqolada ko'rsatilgan texnologiyalar bu manbaning o'quv jarayonida samarali qo'llanishi mumkinligini yoritadi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Iqtisod fanlarini o'qitishda pedagogik texnologiyalar o'quv jarayonini samarali tashkil etish va talabalarning bilimlarni puxta egallashlarini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu fanlarni o'rganishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish nafaqat bilimlarni yanada yaxshi o'zlashtirishga yordam beradi, balki talabalarning amaliy ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.[1] Quyida iqtisod fanlarini o'qitishda qo'llaniladigan asosiy pedagogik texnologiyalarga to'xtalib o'tamiz:

1. **Modulli o'qitish texnologiyasi:** Modulli o'qitishda o'quv materiallari ma'lum modullarga bo'linadi va talabalar modulni o'zlashtirib bo'lgandan so'ng kelgusidagi moduliga o'tiladi. Bu usul talabalarga ma'lum bir mavzuda chuqur bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

2. **Muammoli ta'lim texnologiyasi:** Bu texnologiyada talabalarga muammoli vaziyatlar taqdim etiladi, va ular ushbu muammolarni hal qilish orqali iqtisodiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishadi. Bu jarayonda talabalar mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko'nikmasini oshiradilar.

3. **Keys-metod (keyslik tahlili):** Keyslik tahlilida real hayotdan olingan iqtisodiy muammolar yoki tadbirkorlik loyihalari tahlil qilinib, ularga yechim topish ustida ishlanadi. Bu uslub talabalarga iqtisodiy vaziyatlarni tahlil qilish va muammolarni hal etishga tayyorlaydi.

4. **Interaktiv o'qitish texnologiyalari:** Interaktiv usullar, jumladan, rolli o'yinlar, diskussiyalar va guruhli mashg'ulotlar iqtisodiy bilimlarni yanada qiziqarli va ta'sirchan tarzda o'rganish imkonini beradi. Talabalar amaliy vazifalarni bajarish orqali bilimlarini mustahkamlaydilar.

Bu pedagogik texnologiyalar iqtisod fanlarini o'qitishda samaradorlikni oshiradi, shu bilan birga talabalarning bilimlarini yanada chuqurlashtirib, ularni real hayotdagi iqtisodiy muammolarni hal qilishga tayyorlaydi.

Modulli o'qitish texnologiyasi – o'quv jarayonini alohida mavzular yoki modullarga bo'lib, har bir modulda mustaqil bilimlarni shakllantirishga asoslangan ta'lim usulidir. Bu texnologiya talaba va o'qituvchi uchun o'quv jarayonini yanada tartibli va maqsadli qilib tashkillashtiradi.

Modulli o'qitish texnologiyasining asosiy xususiyatlari:

1. **Strukturalangan o'quv materiallari:** Ushbu texnologiyada ta'lim materiallari alohida modullarga bo'linadi. Har bir modul muayyan maqsad va vazifalarga ega bo'lib, ma'lum bir mavzudan to'liq bilim berilishiga yordam beradi.

2. **Mustaqil o'qish:** Talabalar har bir modulni mustaqil ravishda o'rganishi mumkin. Bu ularga o'z vaqtlarini to'g'ri boshqarish va ma'lumotlarni to'liq o'zlashtirish imkonini beradi.

3. **Qadam-baqadam tizimi:** Modulli o'qitish jarayonida har bir modulni o'zlashtirish ma'lum bosqichlarga bo'linadi. Bu talabaga qadam-baqadam bilimlarni o'zlashtirish imkonini beradi va ularning bilim darajasi ko'rsatkichlari doimiy ravishda baholanadi.

4. **Interaktivlik va amaliy mashg'ulotlar:** Modullar amaliyot bilan birgalikda o'rganilib, muammoli vazifalar, testlar yoki amaliy misollar yordamida bilimlarni mustahkamlaydi.

5. **Yakuniy baholash va monitoring:** Har bir modul yakunlanganidan so'ng uni o'zlashtirish darajasi tekshiriladi. Bu orqali talabaning qaysi mavzuni yaxshi o'zlashtirgani yoki qiyinchiliklar yuzaga kelganini bilish mumkin.

Modulli o'qitish texnologiyasining afzalliklari:

- **Talabalarning mustaqilligi:** Talabalar modullarni o'z xohishlari bo'yicha va o'zlari uchun qulay vaqtda o'rganishlari mumkin. Bu ularning bilim olishga bo'lgan mas'uliyatini oshiradi.

- **Fokuslangan bilim:** Har bir modul ma'lum bir mavzuga e'tiborni qaratgani uchun bilimlar yaxlit va izchil shakllanadi.

- **Samarali o'quv jarayoni:** Har bir modul aniq maqsadlarga ega bo'lgani uchun talabalar bilimlarni mantiqiy izchillikda egallaydilar va o'quv jarayoni aniq natijaga qaratilgan bo'ladi.

Qo'llanilishi

Modulli o'qitish texnologiyasi ko'plab fanlarda, ayniqsa iqtisod, matematika, tabiiy fanlar va aniq fanlarda samarali bo'lib, bu jarayonda talabalar mustaqil ravishda bilimlarni chuqur va puxta

o'zlashtirishadi. Ushbu texnologiya o'zlashtirishda muammolarni mustaqil hal qilishga va amaliyotda qo'llashga tayyorlaydi, bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun juda muhim.

Modulli o'qitish texnologiyasi – bu ta'lim jarayonini talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini tizimli, bosqichma-bosqich o'zlashtirishini ta'minlaydigan o'quv materialini aniq va to'liq tuzilgan modullarga bo'lish usulidir. Bu texnologiyada butun dars mazmuni kichik, mustaqil qismlarga yoki modullarga ajratiladi. Har bir modulning muayyan maqsadi, o'quv vazifalari, mazmuni va baholash mezonlari bor.

Modulli o'qitish texnologiyasining asosiy xususiyatlari:

1. **Mustaqil o'qish:** Talabalar modullar asosida mustaqil ravishda bilim oladilar va o'z templarida o'quv jarayonida qatnashadilar.

2. **Tizimli yondashuv:** Har bir modul aniq tartibda keladi va ma'lum bir mavzudagi bilimlarni keng va to'liq o'zlashtirish imkonini beradi.

3. **Aniq maqsadlar qo'yish:** Har bir modul aniq va o'lchanadigan maqsadlar asosida ishlanadi, bu esa o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda aniq natijalarga erishishga yordam beradi.

4. **Nazorat va baholash:** Har bir moduldan so'ng talabalarning bilimlari nazorat qilinadi va baholanadi. Bu ularning o'zlashtirish darajasini aniqlashga xizmat qiladi.

5. **Faoliyatga yo'naltirilganlik:** Modulli o'qitish jarayonida talabalar nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlaydilar. Bu o'quv jarayonining faol bo'lishiga imkon beradi.

Modulli o'qitish texnologiyasining afzalliklari:

- **Shaxsiy yondashuv:** Har bir talaba o'zining bilim va ko'nikma darajasiga qarab mustaqil o'qish tempini tanlaydi.

- **Mustahkamlash:** Mavzular qismlarga bo'lingani sababli, talabalar har bir modulni puxta o'zlashtirib, keyingiga o'tishlari mumkin.

- **Samarali tahlil:** Har bir moduldan so'ng bilimlarni tahlil qilish va nazorat qilish orqali talaba natijasini baholash osonlashadi.

- **O'quv jarayonini yanada qiziqarli qilish:** Modulli o'qitishda ko'plab interaktiv materiallar, jumladan, testlar, amaliy mashqlar va muammoli topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Bu texnologiya o'quv jarayonini individuallashtirishga va talabalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi, shuningdek, ularni har bir modulni muvaffaqiyatli o'zlashtirish orqali bilimlarini bosqichma-bosqich chuqurlashtirib borishini ta'minlaydi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi – bu o'quv jarayonida talabalarning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan, ularga turli muammolarni mustaqil hal qilishni talab etadigan ta'lim texnologiyasidir. Bu texnologiyada talabalarga ma'lum bir muammoli vaziyat yoki savol taqdim etiladi, ular esa ushbu muammolarni tahlil qilish, yechim topish va o'z fikrlarini himoya qilish orqali bilimlarini mustahkamlaydilar.

Muammoli ta'lim texnologiyasining asosiy jihatlari:

1. **Muammoli vaziyat yaratish:** Dars jarayonida o'qituvchi shunday savollar va masalalar qo'yadiki, ular talabalarni mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga va o'zaro munozara qilishga undaydi.

2. **Faol fikrlashni rag'batlantirish:** Muammoli ta'lim jarayonida talabalar muammoni hal qilish uchun o'z bilimlarini ishlatishga, yangi g'oyalar taklif qilishga va turli yechimlar ustida fikr yuritishga majbur bo'ladilar.

3. **Mustahkam bilim va ko'nikmalar rivojlanishi:** Talabalar muammoli masalalarni yechish jarayonida yangi bilimlar va ko'nikmalarni egallaydilar va ularni hayotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

4. **Talabaning ijodiy salohiyatini oshirish:** Muammoli ta'lim jarayoni talabalarni yangi g'oyalar yaratishga, mavjud bilimlar asosida innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqishga undaydi.

Muammoli ta'lim texnologiyasining afzalliklari:

- **Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish:** Muammolarni hal qilish jarayonida talabalar o'z fikrlarini tahlil qiladilar va muammoga turli taraflardan yondashishni o'rganadilar.

- **Mustaqillik va mas'uliyatni oshirish:** Talabalar mustaqil ravishda muammolarni hal qilish uchun javobgar bo'lib, bu ularning bilimlarni faol o'zlashtirishiga va mas'uliyatni his qilishlariga yordam beradi.

- **Real hayotga tayyorlash:** Muammoli ta'lim talabalarni voqeiy hayotda uchraydigan muammolarni hal qilishga tayyorlaydi, ularni amaliy ko'nikmalar bilan ta'minlaydi.

- **Qiziqishni oshirish:** Muammoli masalalar va holatlar yordamida o'quv jarayoni qiziqarli bo'ladi, bu esa talabalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Muammoli ta'lim texnologiyasining qo'llanish usullari:

- **Muammoli savollar:** Dars davomida muammoli savollar orqali talabalarni mavzu bo'yicha faol fikr yuritishga undash.

- **Keys tadqiqotlar:** Real hayotdan olingan misollar yoki holatlarni tahlil qilish va ularni mustaqil ravishda hal qilish orqali bilimlarni chuqurlashtirish.

- **Diskussiya va munozaralar:** Talabalar o'rtasida turli mavzu va muammolar yuzasidan munozaralar tashkil qilish.

- **Mustaqil tadqiqotlar:** Talabalarni ma'lum bir muammoni tahlil qilish va yechim topish uchun mustaqil tadqiqot ishlarini amalga oshirishga yo'naltirish.

Muammoli ta'lim texnologiyasi talabalarni faol o'quv jarayonida ishtirok etishga undaydi, ularning bilimlarini chuqurlashtirib, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Keys-metod yoki keyslik tahlili – ta'limda talabalarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish va ularni turli muammolarni mustaqil hal qilishga tayyorlashga qaratilgan pedagogik texnologiyadir. Ushbu usulda talabalarga real hayotdan olingan voqealar yoki muammoli holatlar taqdim etiladi, va ular bu holatlarni tahlil qilish, yechimlarni topish yoki turli yondashuvlar taklif etish orqali bilimlarini mustahkamlaydilar. Keyslik tahlili juda ko'p fanlarda, ayniqsa, iqtisod, huquqshunoslik, boshqaruv va tibbiyot sohaslarida keng qo'llaniladi.

Keyslik tahlilining asosiy jihatlari:

1. **Hayotiy misollar:** Keyslar real hayotdagi voqealardan olinadi yoki ularga yaqin holatlar asosida tuziladi. Bu holat talabalarga o'quv jarayonini hayotdagi voqealar bilan bog'lashga yordam beradi.

2. **Muammoli vaziyatlar:** Har bir keys ma'lum bir muammo yoki ziddiyatli vaziyatni aks ettiradi, bu esa talabalarni tahlil qilish va yangi yechimlar izlashga undaydi.

3. **Hamkorlik va munozaralar:** Keys tahlili jarayonida talabalar ko'pincha guruhlarda ishlaydilar. Ular bir-birlari bilan fikr almashadilar, turli yondashuvlarni muhokama qiladilar va umumiy yechim topishga harakat qiladilar.

4. **Tahlil va xulosa chiqarish:** Keyslik tahlilidan so'ng talabalardan yechimlarni baholash, xulosa chiqarish va o'z qarorlarini asoslash talab etiladi.

Keyslik tahlilining afzalliklari:

- **Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish:** Keyslik tahlili talabalarning nazariy bilimlarini amaliy ko'nikmalarga aylantirishga yordam beradi. Ular ish jarayonida uchraydigan muammolarni yechish yo'llarini o'rganadilar.

- **Muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish:** Talabalar turli yondashuvlar orqali muammoni hal qilishni o'rganadilar, bu ularning muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

- **Tanqidiy va ijodiy fikrlash:** Keyslik tahlili jarayonida talabalar turli yondashuvlarni tanqidiy baholashga va yangi, ijodiy yechimlar taklif qilishga majbur bo'ladilar.

- **Jamoaviy ishlash:** Keys-metod ko'p hollarda guruhlar bilan ishlashni talab qiladi, bu esa talabalarning jamoaviy ishlash, o'zaro muloqot qilish va boshqa fikrlarni qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Keyslik tahlilini qo'llash jarayoni:

1. **Keysni taqdim qilish:** O'qituvchi talabalarga ma'lum bir keys – muammoli vaziyat yoki voqea haqida ma'lumot beradi. Bu keys iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy yoki boshqa sohalarda bo'lishi mumkin.

2. **Muammolarni tahlil qilish:** Talabalar keysdagi asosiy muammolarni aniqlaydilar, ularning sabablari va oqibatlarini o'rganadilar.

3. **Yechimlarni izlash va muhokama qilish:** Keyslik tahlilida talabalar turli yechimlarni muhokama qiladilar, ularni baholaydilar va eng maqbul yechimni tanlaydilar.

4. **Xulosa va taqdimot qilish:** Keyslik tahlili yakunlangandan so'ng, talabalar o'z yechimlari va xulosalarini taqdim qiladilar, o'z qarorlarini asoslab beradilar va savollarga javob beradilar.

Keyslik tahlilining turlari:

- **Voqealarga asoslangan keyslar:** Aniq bir voqea yoki vaziyatdan olingan misollar.

- **Fikrlashga qaratilgan keyslar:** Mazkur keyslarda asosiy maqsad talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish.
- **Sun'iy keyslar:** Uydirma yoki tuzilgan keyslar, ularda ko'proq nazariy jihatlar qamrab olinadi.

Keys-metod talabalarning amaliy ko'nikmalarini shakllantiradi, ularni ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa sohalarida muammolarni tahlil qilish va yechim topishga tayyorlaydi.

Interaktiv o'qitish texnologiyalari – bu ta'lim jarayonida o'qituvchi va talabalar o'rtasida faol muloqot va o'zaro ta'sirni ta'minlovchi o'qitish usullari majmuasidir. Interaktiv ta'lim jarayonida talabalar bilimlarni faol o'zlashtirishadi, fikr almashadilar, guruhlarda ishlaydilar, masalalarni birgalikda hal qiladilar va ijtimoiy hamda shaxsiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Ushbu texnologiyalar an'anaviy leksiya qaraganda ko'proq talabalarning faolligini oshirishga va ta'lim jarayonini qiziqarli qilishga qaratilgan.

Interaktiv o'qitish texnologiyalarining asosiy turlari:

1. **Rolli o'yinlar:** Talabalar real hayotdagi turli rollarni bajaradi, muayyan vaziyatlarda harakat qilib ko'radilar. Masalan, iqtisod darsida "tadbirkor", "investor" yoki "ijrochi" rollarini o'ynashlari mumkin. Bu jarayonda ular qaror qabul qilish va muammolarni hal etishni o'rganadilar.

2. **Diskussiya va debatlar:** Talabalar o'rtasida muayyan mavzu yoki muammo bo'yicha munozaralar tashkil etiladi. Bu usul ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi, turli nuqtai nazarlar bilan tanishadi va o'z fikrlarini himoya qilishni o'rganadilar.

3. **Guruhli ish:** Talabalarni kichik guruhlariga bo'lib, ularga muayyan topshiriq yoki muammo berish mumkin. Guruhli ish jarayonida talabalar o'zaro muloqot qiladilar, vazifalarni taqsimlaydilar va birgalikda yechim topishga harakat qiladilar.

4. **"Breynstorming" (g'oyalarni hujumi):** Talabalardan ma'lum bir muammo yoki mavzuda eng ko'p g'oyalarni taklif qilish so'raladi. Barcha g'oyalar muhokamasiz yig'iladi va keyinchalik tahlil qilinadi. Bu jarayon talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

5. **Keys-metod (keyslik tahlili):** Talabalarga muayyan voqea yoki muammoli vaziyat berilgan bo'ladi va ular bu vaziyatni tahlil qilish va yechim topish orqali o'quv materialini o'zlashtiradilar. Keyslik tahlili talabalarning tahlil qilish va qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

6. **Simulyatsiya va trenajyorlar:** Talabalar real hayotdagi ish jarayonlarini yoki iqtisodiy jarayonlarni simulyatsiya qilish orqali ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Bu jarayonda ular turli ssenariylarni amalda bajarib ko'radilar.

7. **Mashqlar va amaliy topshiriqlar:** Bu jarayonda talabalar nazariy bilimlarini amaliy vazifalar orqali mustahkamlaydilar. Masalan, iqtisod fanlarida byudjet rejalashtirish yoki bozor tahlilini bajarish kabi vazifalarni bajarishlari mumkin.

Interaktiv o'qitish texnologiyalarining afzalliklari:

- **Bilimlarni faol o'zlashtirish:** Talabalar faol ishtirokchi bo'lib, o'quv jarayonida amaliy tajribaga ega bo'ladilar, bu esa bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

- **Tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish:** Interaktiv usullar talabalarni turli yondashuvlar orqali muammolarga yondashishga undaydi, ularni tanqidiy tahlil qilish va ijodiy fikrlashga chorlaydi.

- **Jamoaviy ishlash va muloqot ko'nikmalarini shakllantirish:** Guruhli ish, diskussiyalar va rolli o'yinlar talabalar o'rtasida samarali muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- **Qiziqarli va interaktiv o'quv jarayoni:** Interaktiv texnologiyalar o'quv jarayonini talabalar uchun qiziqarli va ta'sirchan qiladi, bu ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

- **Amaliyotga yo'naltirilganlik:** Bunday texnologiyalar talabalarni hayotiy muammolarni hal qilishga tayyorlaydi, ularni real ish sharoitlarida muhim ko'nikmalarga ega qiladi.

Interaktiv o'qitish texnologiyalari zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarning faolligini oshirish, ularning shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish va ta'lim sifatini yaxshilashda samarali hisoblanadi.

Informatsion texnologiyalar (IT) – bu ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, qayta ishlash, uzatish va foydalanish jarayonlarini avtomatlashtirishga qaratilgan texnika va dasturiy ta'minotlar majmuasidir. IT zamonaviy jamiyatda keng qo'llaniladi va biznes, ta'lim, sog'liqni saqlash, sanoat va boshqa ko'plab sohalarida ma'lumotlar bilan ishlashni soddalashtiradi.

Informatsion texnologiyalarning asosiy tarkibiy qismlari:

1. **Kompyuter texnikasi:** Kompyuterlar va turli qurilmalar (serverlar, planshetlar, smartfonlar) informatsion texnologiyalarning texnik asosini tashkil qiladi. Ular ma'lumotlarni qayta ishlash va saqlash uchun ishlatiladi.

2. **Dasturiy ta'minot:** Kompyuterlarda ma'lumotlar bilan ishlash uchun ishlatiladigan dasturlar va tizimlar. Masalan, operatsion tizimlar (Windows, Linux), ofis dasturlari, ma'lumotlar bazalari boshqaruv tizimlari va boshqalar.

3. **Ma'lumotlar bazasi:** IT jarayonida ma'lumotlarni saqlash, qayta ishlash va ularga murojaat qilish uchun ma'lumotlar bazasi tizimlari qo'llaniladi. Bu tizimlar orqali ma'lumotlar tizimlashtiriladi va foydalanuvchilarga oson yo'l bilan taqdim etiladi.

4. **Telekommunikatsiya vositalari:** Internet, lokal tarmoqlar va mobil aloqa vositalari ma'lumotlarni uzatish va aloqa qilish uchun ishlatiladi. Bu texnologiyalar ma'lumotlarni masofadan uzatish va tezkor almashish imkonini beradi.

Axborot xavfsizligi: Informatsion texnologiyalarda ma'lumotlarni himoya qilish muhim hisoblanadi. Axborot xavfsizligi vositalari ma'lumotlarning maxfiyligi, yaxlitligi va autentifikatsiyasini ta'minlashga yordam beradi. [2]

Informatsion texnologiyalarning asosiy vazifalari:

- **Ma'lumotlar bilan ishlashni avtomatlashtirish:** Ma'lumotlarni qayta ishlash, yig'ish, saqlash va uzatish jarayonlarini avtomatlashtirish ish jarayonini samarali qilishga yordam beradi.

- **Kommunikatsiyani ta'minlash:** Informatsion texnologiyalar insonlar va tashkilotlar o'rtasidagi aloqani ta'minlab, ularning ma'lumotlar almashishini tezlashtiradi.

- **Qaror qabul qilishda yordam berish:** IT orqali yig'ilgan ma'lumotlar tahlili va vizualizatsiyasi rahbarlar va xodimlar uchun qaror qabul qilish jarayonida katta yordam beradi.

- **Axborot xavfsizligini ta'minlash:** Informatsion texnologiyalar axborotni maxfiy saqlash, unga ruxsatsiz kirishning oldini olish va ma'lumotlarni himoya qilish imkonini beradi.

Informatsion texnologiyalarning turlari:

1. **Mobil texnologiyalar:** Smartfonlar va planshetlar orqali ma'lumotlar almashish va ilova orqali xizmatlardan foydalanish imkoniyatini beradi.

2. **Klaud texnologiyalar:** Ma'lumotlarni internet orqali saqlash va ishlatish imkonini beradi. Bu texnologiya orqali foydalanuvchilar ma'lumotlarga har qanday joydan kirishlari mumkin.

3. **Ishbilarmonlik va ofis texnologiyalari:** Ofis dasturlari, elektron pochta, videokonferensiya, boshqaruv dasturlari va boshqalarni o'z ichiga oladi.

4. **Ma'lumotlar bazasini boshqarish texnologiyalari:** Tashkilotlarda ma'lumotlarni saqlash va boshqarish uchun ishlatiladigan maxsus dasturlar.

5. **Axborot xavfsizligi texnologiyalari:** Ma'lumotlarni himoya qilish vositalari, shu jumladan shifrlash, autentifikatsiya, foydalanuvchilar huquqlarini nazorat qilish va boshqalar.

Informatsion texnologiyalarning afzalliklari:

- **Tezkorlik va samaradorlik:** IT jarayonlarini avtomatlashtirish va ma'lumotlarning qayta ishlanishi tezligini oshiradi.

- **Qaror qabul qilishda yordam:** Analitika va ma'lumotlar asosida to'g'ri qaror qabul qilish imkoniyatini beradi.

- **Global aloqa:** Telekommunikatsiya vositalari orqali jahon miqyosida ma'lumotlar almashish imkonini yaratadi.

- **Axborotni tezkor yetkazish:** Internet va turli platformalar orqali ma'lumotlar o'rtasidagi aloqani ta'minlaydi.

Informatsion texnologiyalar zamonaviy hayotda muhim rol o'ynaydi. Ular turli sohalarda avtomatlashtirish jarayonlarini tezlashtirib, insonlarning ishini yengillashtiradi, samaradorlikni oshiradi va resurslarni tejashga yordam beradi.[3]

Blum taksonomiyasining bosqichlari

Blum taksonomiyasi bilimlarni o'zlashtirishni olti darajaga bo'ladi. Har bir daraja talabalarining bilimni chuqurroq o'zlashtirish va undan foydalanish qobiliyatini aks ettiradi.

1. **Bilim (Knowledge):** Bu bosqichda talabalar ma'lumotni eslatib aytib berishlari kerak. Bu o'quvchilarning faktlar, qoidalar, ta'riflar yoki tushunchalarni eslab qolishlarini qamrab oladi. Masalan, ma'lumotlarni qayd qilish, aniq ta'riflarni eslash.

2. **Tushunish (Comprehension):** Bu bosqichda talabalar ma'lumotni tushunib, sharhlab beradilar. Ular ma'lumotni qayta ifodalay olishlari, tarjima qilishlari yoki o'z so'zlari bilan

tushuntirishlari kerak. Masalan, matnni qayta ta'riflash yoki tushuncha yoki jarayonni misollar orqali tushuntirish.

3. **Qo'llash (Application):** Bu bosqichda talabalar bilimni amaliyotda qo'llashlari kerak. Bu jarayonda ular o'zlashtirgan bilimlarini turli holatlarda yoki muammolarda ishlatish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Masalan, nazariy tushunchalarni real hayotdagi masalalarga qo'llash.

4. **Tahlil (Analysis):** Bu bosqichda talabalar ma'lumotni turli qismlarga bo'lib tahlil qiladilar va ular o'rtasidagi bog'liqlikni tushunadilar. Bu jarayon ulardan ma'lumotni qatlamlarga ajratishni va turli qismlarni tahlil qilishni talab qiladi. Masalan, biror muammoning sabab va oqibatlarini tahlil qilish.

5. **Sintez (Synthesis):** Bu bosqichda talabalar turli bilimlarni birlashtirib, yangi g'oyalar yoki yechimlar yaratadilar. Ushbu jarayon ularni ijodiy fikrlashga, yangilik yaratishga undaydi. Masalan, yangi konsepsiyani rivojlantirish yoki muammoning alternativ yechimini taklif etish.

6. **Baholash (Evaluation):** Bu bosqichda talabalar ma'lumotni yoki biror yechimni tanqidiy baholashlari kerak. Ular ma'lumotlarning qiymatini baholaydilar, turli yondashuvlarni taqqoslaydilar yoki o'z qarashlarini himoya qiladilar. Masalan, yechimni tanqidiy baholash yoki turli yechimlarni taqqoslash.

Blum taksonomiyasi asosida baholashning afzalliklari

- **Tizimlilik:** Blum taksonomiyasi o'quvchilar bilimni qanday bosqichlarda egallashlarini aniqlash imkonini beradi.

- **Bilim chuqurligini aniqlash:** Turli bosqichlar orqali talabalarning bilimni qay darajada tushunganliklarini aniqlash mumkin.

- **Shaxsiylashtirilgan yondashuv:** Blum taksonomiyasiga asoslangan baholash orqali har bir talabaning o'ziga xos kuchli va zaif tomonlarini aniqlash mumkin.

- **Faol o'quv jarayonini rag'batlantirish:** Taksonomiya talabalarni yuqori bosqichlarga intilishga undaydi, ularni faolroq va ijodiyroq o'qishga chorlaydi.

Blum taksonomiyasiga asoslangan baholashdagi savollar misollari

1. **Bilim:** "Iqtisodiyotda talab va taklif tushunchasini tushuntiring."

2. **Tushunish:** "Talab va taklif qismlarini tarjima qilib bering va ular o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntiring."

3. **Qo'llash:** "Real bozor holatida talab va taklifni qanday qo'llash mumkinligini ko'rsating."

4. **Tahlil:** "Bozorda talab va taklifning o'zgarishi qanday oqibatlarga olib kelishi mumkinligini tahlil qiling."

5. **Sintez:** "Bozorda yangi mahsulot joriy qilish uchun qanday strategiyalarni ishlab chiqish mumkin?"

6. **Baholash:** "Mazkur bozor strategiyasining samaradorligini baholang va turli strategiyalarni taqqoslang."

Blum taksonomiyasi asosida baholash talabalarning bilimni faqat yodlash emas, balki tushunish, qo'llash, tahlil qilish va ijodiy yondashishlarini ta'minlaydi, shuningdek ularning fikrlash va mustaqillik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

XULOSA

Iqtisodiy fanlarni samarali o'qitishda pedagogik mahorat, ya'ni o'qituvchining bilim va ko'nikmalarini turli pedagogik vosita va texnologiyalar bilan boyitishi muhim ahamiyatga ega. Pedagogik mahoratni rivojlantirish, o'quvchida iqtisodiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Zero, iqtisodiy fanlar nazariy bilimlar bilan birga tahlil qilish, fikrlash, muammolarga mustaqil yondashish va amaliy holatlarda yechim topish kabi qobiliyatlarni ham talab etadi.

Iqtisodiy fanlarni o'qitishda o'qituvchi o'quv jarayonini interaktiv o'qitish, keys-metod, muammoli ta'lim kabi innovatsion texnologiyalar orqali samarali tashkil etish orqali talabalarning qiziqishini oshirishi va ularni bilimni amaliyotga tatbiq qilishga undashi mumkin. Bunda o'qituvchi pedagogik mahoratni doimiy oshirib borish, innovatsiyalarni qo'llash va talabalar bilan muloqotni takomillashtirishga intilishi zarur.

Ushbu tadqiqotdan kelib chiqadigan tavsiyalar pedagogik mahoratni takomillashtirish orqali o'qituvchilarga o'z fanini samarali o'qitishda, shuningdek, ta'lim jarayonini faollashtirishda yordam beradi. Pedagogik mahoratni doimiy rivojlantirish orqali iqtisodiy fanlar bo'yicha bilim sifatini oshirish va yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish imkoniyati yaratiladi.

Shunday qilib, iqtisodiy fanlarni o'qitishda pedagogik mahoratni oshirish nafaqat o'quv jarayoni samaradorligini oshiradi, balki talabalarni bilimlarni chuqurroq egallashi va mustaqil fikrlaydigan shaxslar qilib shakllantirishga ko'maklashadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Hakimova M.F., Lutfullaeva N.X., Abdullaeva R.M., Fayzullaeva D.M. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: IQTISODIYOT, 2019.
2. Oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonida ilg'or pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi: amaliyot va istiqbollar Mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya 1materiallari. Toshkent-2018
3. B. Sultanov. Ta'limda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslari. O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va 17-son ilmiy tadqiqotlar jurnali 20.03.2023